

מענינא דיומא

ויהי בשלם סוכו

נאמר בתהלים (עו, ג) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון. וביארו חז"ל (שוח"ט ט שם; וכע"ז במ"ר וירא נו, ז) ש"שלם היינו ירושלים. וז"ל: "את מוצא שנקרא בית המקדש שלם, שנא' ומלכי צדק מלך שלם... ואברהם קרא לבית המקדש יראה, שנא' ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה... מה עשה הקדוש ברוך הוא, שיתף מה שקראו שניהם, אברהם קראו יראה, ושם קראו שלם, והקב"ה ירושלים, הוי ויהי בשלם סוכו, ומהו ירושלים, יראה ושלם".
ומבואר בדברי הכתוב שישנו ענין מיוחד של סוכו בירושלים [וכל ארץ ישראל בכלל ירושלים, כמו שאמרו בזוה"ק (מדה"נ וירא קיד, ב)]. וצריך להבין מה השייכות בין שניהם. ככדי להבין ענין זה עלינו לעמוד על תוכנה של מצוות הסוכה.

השראת השכינה בישראל ע"י ענני הכבוד

ידוע שמצוות הסוכה היא כנגד ענני הכבוד שהיו לישראל ביציאתם ממצרים, וצריך להבין מדוע דווקא כנגד זה קבעה התורה חג מיוחד ולא כנגד דברים אחרים שהיו לעם ישראל בהליכתם במדבר כמו המן והבאר, ומהו המיוחד בענני הכבוד. והדברים מבוארים בדברי הגר"א בשיר השירים.

הגר"א מבאר שד' פסוקים הראשונים בשיר השירים "הם נגד ד' זמנים שהיו לישראל. הראשון [שיר השירים] נגד יציאת מצרים, שבאותו הלילה שרו שירה כמ"ש השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. ופסוק ב' [ישקני] נגד מתן תורה כנ"ל. ופסוק ג' [לריח שמניך טובים] הוא נגד בנין המשכן שהקריבו ע' פרים נגד העכומ"ז כנ"ל. ופסוק ד' הוא נגד ביאת הארץ שאז נשלם הכל".

ומוסיף הגר"א "וגם הם (- ארבעת הפסוקים) נגד ד' רגלים, הא' נגד פסח שאמרו שירה. והב' נגד שבועות שהוא מתן תורה. והג' נגד סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבנין המשכן כידוע... והד' משכני אחריו הוא נגד שמיני עצרת שהוא לישראל לבדו".

מבואר מדברי הגר"א שהפסוק "לריח שמניך טובים", מדבר על בניית המשכן, ועל סוכות שהוא זכר לענני כבוד שהיו במשכן.

ומבאר הגר"א שם מדוע בניית המשכן וחג הסוכות תלויים זה בזה "לפי שכשעשו את העגל נסתלקו העננים ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביה"כ, ובמחרת יו"כ ויקהל משה, וצויה על מלאכת המשכן, וזה היה ב"א תשרי... ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני כבוד, ולכך אנו עושין סוכות בט"ו תשרי" [ובזה מתרץ הגר"א את קושיית הטור מדוע אין עושים סוכות בפסח שאז התחילו הענני כבוד].

מבואר מדברי הגר"א שמה שעושים סוכות זכר לענני כבוד, הכוונה היא זכר לענני כבוד שחזרו לעם ישראל כאשר הם בנו את המשכן, לאחר שהם הסתלקו בחטא העגל.

וביאור הדברים, שענני הכבוד ענינם השראת השכינה בישראל, וכמ"ש הרמח"ל במאמר החכמה בביאור ברכת שופרות "הענן הוא הלבוש שבו מתלבש האור העליון ליגלות למטה". וממילא לאחר יום כיפור שנתרצה הקב"ה לישראל והסכים להשרות את שכינתו ביניהם, ואמר להם לבנות משכן על מנת שיהיה "ושכנתי בתוכם", ממילא אז חזרו ג"כ ענני הכבוד.

והאריך בזה הגר"א ג"כ ב'אדרת אליהו' פר' כי תשא וז"ל: "וזהו התפילות שעשה כל ארבעים יום האלו [שמר"ח אלול עד יו"כ] להשיב שכינתו בתוכינו כראשונים שאמר לו מעשה המשכן בשביל 'ושכנתי בתוכם' והפסידו, ועתה לא שב אחור עד שהשכין השכינה".

ובהמשך דבריו מאריך לבאר שהקב"ה נענה למשה רבינו ביו"כ והשרה שכינתו בענן על המשכן. [ועי"ש מה שהאריך לבאר כל סדר בקשותיו של משה בענין זה והדברים ארוכים].

ועכ"פ מבואר ענין זה שהחזרת ענני הכבוד ענינם החזרת השראת השכינה בישראל, שזה נעשה כאשר נתרצה הקב"ה לעם ישראל לעשות משכן ולשכון בתוכם, ולזכר זה אנו עושים חג הסוכות.

ובאמת ידוע מדברי הזוה"ק במקומות רבים שסוכה הוא צילא דמהימנותא, דהיינו שבישיבה בסוכה אנחנו חוסים תחת צל השכינה, שזה באמת ענין הסוכה שהיא זכר להשראת השכינה שהיתה במשכן ע"י ענני הכבוד.

דבר העורך

חג הסוכות הוא זמן שמחתנו. בכל המועדים ישנו חיוב שמחה, וכלשון הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ז) "חייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו". וק"ו בחג הסוכות שבו ישנה שמחה יתירה, ועליו נצטוונו "ושמחת בחגיך והיית אך שמח". ומבואר בגמ' שהשמחה אינה מסתיימת בלב, אלא שאדם צריך לעשות פעולות המביאות אותו לידי שמחה, על ידי אכילת בשר, ובזמן שאין בית המקדש ע"י יין, וכל אחד ואחד בראוי לו, לעשות את הדברים שמביאים אותו לידי מצב של שמחה.

השאלה היא במה אנו שמחים. אמנם לנו, כיהודים, לא חסר במה לשמוח, אך השאלה היא מה היא השמחה המיוחדת לסוכות.

חז"ל מבארים (בזוה"ק רע"מ אמור קד, א) שענין השמחה בחג הסוכות הוא שהקב"ה שמח בעמו ישראל, וממילא גם ישראל שמחים בהקב"ה.

והדברים מתבארים לפי דברי הגר"א (שהובאו במדור מענינא דיומא), שענינו של חג הסוכות הוא על הריצוי שנתרצה הקב"ה לישראל וכיפר להם על חטא העגל, וכפי שמבאר בסידור הגר"א בשיח יצחק ששלושת הלשונות שאנו אומרים בתפילת יו"ט "אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו" מכוונים כנגד שלשת הרגלים, אתה בחרתנו כנגד חג הפסח, שבו בחר בנו ה' לעם, אהבת אותנו הוא על נתינת התורה בחג שבועות, ורצית בנו הוא על חג הסוכות שבו נתרצה הקב"ה לישראל, ומוסיף שם שלכן ישנה שמחה יתירה בסוכות.

דהיינו שרצון הוא דרגה יותר גדולה מאהבה, שע"י שנתרצה הקב"ה לנו אע"פ שחטאנו, הרי זה מגלה על גודל החיבה של הקב"ה אלינו ואהבתו אלינו בעצם היותינו בניו, ולכן בחג הסוכות ישנה שמחה מיוחדת שבו הקב"ה שמח בבניו, ואף אנחנו שמחים בו - ישמח ישראל בעושייו. וממילא כל יהודי באיזה דרגה שהוא נמצא הרי הוא שייך בשמחה זו, שהרי עליו לשמוח בעצם היותו יהודי ובה שהוא זה שנבחר לייצג את הקב"ה בעולם הזה, וכשם שהקב"ה שמח בו בעצם היותו יהודי.

ובאמת בסוכות ישנו ג"כ את ענין האהבה להקב"ה וכמו שנאמר בשיר השירים (ב, ג) "בצלל חמדתי וישבתני", ומבארים חז"ל בזוה"ק (אמור קג, א) שמדובר על חג הסוכות שאנחנו אומרים שאנחנו חמדנו לשבת בצללו של הקב"ה - בסוכה. והדברים מתקשרים זה בזה שבסוכות שהוא זמן הריצוי, הקב"ה מראה את אהבתו לישראל, וישראל משיבים לו אהבה והולכים לחסות בצללו בסוכה.

כך מתאר הנביא (ירמיהו לא, לד - לו) את אהבתו של ה' לעמו: "כה אמר ה' גותן שמש לאור יומם, חקות ירח וכוכבים לאור לילה.. אם ימוש החוקים האלה מלפני נאם ה', גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים". - ור"ל כמו שהחוקים האלה לא ימוש, כן זרע ישראל לא ישבתו. מצוד"ד.

וממשיך הנביא: "כה אמר ה', אם ימדו שמים מלמעלה, ויחקרו מוסדי ארץ למטה, גם אני אמאס בכל זרע ישראל

על כל אשר עשו נאום ה'.

- "ור"ל כמו שא"ל למדוד גובה השמים ולחקור במדידה עומק יסוד הארץ - כן לא אמאס בישראל בעבור פשעם". מצוד"ד.

ובביאור רמ"ד ואלו שם (עמ' רכט): "שכשם שאי אפשר למדוד השמים מלמעלה ולחקור מוסדי ארץ למטה, כך אי אפשר לחקור את האהבה הגדולה והדבקות הגמורה שיש לו להקב"ה עם ישראל. שאי אפשר להתפרד מהם בשום פנים ולמאוס בהם בכל העונות שעשו... והדבקות הזו אי אפשר שיתפרד לעולמי עד ואין כח לעונות להפרידו, ואם הגלם מעל אדמתם אינו מפני מאיסתו בהם ח"ו, כי אם לצרפם וללבנם על ידי כור ומצרף של הגלויות, ולהביא צדק עולמים לבסוף".

*

בימים אלו מן הראוי להתבונן ולראות את אהבת ה' והארת פניו לישראל בתוך כל ההסתר, כאשר למרות כל התופעות הקשות שבדורנו - דור עקבתא דמשיחא - אנו רואים גם מצד אחר איך שהקב"ה מאיר את פניו לישראל ומראה להם את אהבתו.

ארץ ישראל שהיתה שוממה במשך אלף שמונה מאות שנה התעוררה לחיים, ואנו זוכים לראות כיצד המוני יהודים ממלאים את רחובותיה. בימי הסוכות ניתן לחוש ברחובות את השמחה והחיות שבארצנו הקדושה.

נתינת ארץ ישראל לעם ישראל מראה אף היא את אהבתו של הקב"ה לישראל וכפי שהבאנו בגליון הקודם מדברי חז"ל המבארים ענין זה שעל נתינת הקב"ה לישראל את הארץ אמר הקב"ה שהוא מחמת אהבתו לישראל וכלשון חז"ל במדרש רבה (במדבר רבה כג, ז) "אל הקדוש ברוך הוא למשה הן הארץ חביבה עלי... וישראל חביבין עלי... אני אכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ שחביבה עלי".

כל מי שמתבונן בענין זה ומבין היטב את ענינה של ארץ הקודש, מבין שהימצאותנו בארץ ישראל אינה מציאות פיזית בלבד, אלא היא נגרמת מכח אהבת ה' לישראל, וכפי שכבר בזמנו כתב רבי יוסף חיים זונגפלד זצ"ל (במכתבו לאחיו הובא בספר האיש על החומה ח"ג עמ' 57) "נכון הדבר כי במשך השנים מאז באתי לכאן, וכבר עברו לטובה שלושים ואחת שנים, התחוללו כאן שינויים גדולים שלא התחוללו במשך אלף שנים לפני כן, ללא ספק נבנו כאן למעלה מאלף בתים יהודיים, ההתרחבות של העיר הקדושה עצמה, אשר בה הוקמו לאחרונה בניני מידות יפים שמעולם לא תיארו לעצמנו, בניית מסילת הברזל שבנינה נמשך והולך; לראות את המושבות החדשות, שטחים שהשממה והריקנות שלטו בהם במשך דורות רבים, לבשו חיים ופריחה. ובכל מקום גנות ופרדיסים מוריקים ומבלבלים מלוא העין - האם לא יתכן לראות את יד ההשגחה העליונה בכל זה?".

בכך [ובדברים נוספים כמו פריחת עולם התורה ועוד] אנו רואים כיצד הקב"ה מאיר את פניו לעמו ישראל, ואע"פ שאיננו רואים לכך מצד מעשינו, מ"מ הקב"ה באהבתו לעמו מאיר את פניו אלינו ודואג לנו שנגיע לתכלית שלמותינו. דבר זה מחייב אותנו להתבונן בכך, ולהגיע עי"ל לאהבת ה', וכפי שכתב הגאון ר' אברהם יפהו זצ"ל (בהסכמתו לספר חבלי משיח בזמנינו) "שרבה החובה כעת לשום לב ועין פקיהא על המאורעות בתקופתנו שהקב"ה מרבה חסדו הגדול להראות לפנינו גילוי שכינתו, ולא לסגור עינינו ולהטיח כלפי מעלה נסתרה דרכי מד' ח"ו".

זוהי השמחה שלנו בחג הסוכות, כאשר אנו מכירים בכך שאנחנו עם ה' ובנו בחר ה' לגלות את יחודו. בעצם היותנו יהודים יש לנו לשמוח, שכן אהבת ה' לישראל כוללת כל יהודי בכל מצב, ובפרט בחג הסוכות בו הקב"ה מראה את אהבתו לבניו ושמח בהם.

בברכת התורה, העורך

ומעתה מובן היטב הקשר שבין ירושלים לסוכה, משום שענין הסוכה הוא השראת השכינה, והחסיון בצל כנפי השכינה, וממילא מקומה של הסוכה הוא בירושלים ששם הוא מקום השראת השכינה. [ובזוה"ק (אמור קד, א) לאחר שמדבר על ענין צילא דמהימנותא שישנה בסוכה, מבאר שהיושב בארץ ישראל, יושב ג"כ בצילא דמהימנותא].

תיקון העולם ע"י עם ישראל בארץ ישראל

ובמש"כ הגר"א שהפסוק 'לריח שמניך טובים' הולך על בנין המשכן ועל חג הסוכות, ביאר הגר"א שהוא משום שבבית המקדש נאמר "וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא וכו' ובא והתפלל אל הבית הזה", דהיינו שמבית המקדש [שהוא השלימות של השראת השכינה שהתחילה במשכן] נהנו גם אומות העולם וע"ז אמר הפסוק "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך" דהיינו שהעלמות שהם אומות העולם ג"כ נהנו מהשראת השכינה שהיתה בישראל, אמנם הם לא נהנו ממנה ממש אלא בבחינת הריח, כמו מי שמריח מאכל מרחוק שאע"פ שאינו יכול ליהנות מהמאכל מ"מ הוא נהנה מריחו.

ובאמת גם בסוכות ישנו את הענין הזה, וכידוע שבסוכות היו מקריבים שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם, וכמו כן מבואר בגמ' (ע"ז ג, א) שלעתיד לבא הקב"ה ינסה את הגויים במצוות סוכה. וכמו"כ נאמר בנביא (זכריה יד, טו - יט) "והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים על ירושלים ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחג את חג הסוכות. והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלים להשתחות למלך ה' צבאות ולא עליהם יהיה הגשם. ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף ה' את הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסוכות. זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסוכות".

אלא שבאמת צריך להבין מדוע ענין בית המקדש וענין הסוכה שייכים לגויים, עד כדי כך שהנביא מתייחס כ"כ בחומרה לאומות העולם שלא יעלו לחוג את חג הסוכות.

ביאור הדברים כפי שכבר ביארנו במקו"א שתכלית הבריאה הוא השראת השכינה בארץ, וכמ"ש הרמח"ל במאמר החכמה (בחימת ברכת אתה קדוש) "והנה המצב הטוב שישאר בו העולם הוא שיהיו הברואים בכל ההכנה המצטרפת, ומלכותו ית' תהיה מתגלית עליהם תמיד, והם מקבלים מזה טובה אחר טובה עד אין תכלית, כי הנה הוא ית'ש בלתי בעל תכלית, וטובו בלתי בעל תכלית, ובהיותו שורה עליהם ומתקשר בהם, ימצאו מקבלים טוב בלא תכלית".

וכן האריך בזה הרמח"ל בדעת תבונות (סי' קס) שהשראת השכינה היא השורש של כל הטוב שיש בעולם הזה, וככל שתגדל השראת השכינה כך יתרבה הטוב בעולם הזה. וכל מה שנעשה בעוה"ז, מוביל לקראת התכלית הזו, להשרות את השכינה בשלימות בעולם הזה, וכל פעולה שנעשית בעולם, מסבב הקב"ה שהיא תגרום לתכלית הזאת, וכך הולך העולם ונתקן יותר ויותר עד שיגיע לתכלית תיקונו לעתיד לבא.

והנה התכלית הזאת אינה יכולה להתקיים אלא ע"י עם ישראל ובארץ ישראל, כלומר הקב"ה משרה את שכינתו על עם ישראל דרך ארץ ישראל, ועי"ז נמשכת ההשפעה לכל אומות העולם, וכפי שכותב הרמח"ל במאמר החכמה (בביאור ברכת מלכויות) "והנה לשתתחזק הקדושה כראוי צריך שיהיו ישראל בארץ ישראל, כי הם עם הנבחר והיא הארץ הנבחרת ובישראל ימלוך מלך מבית דוד שהוא המלך הנבחר ובו נקשרים כל ישראל ליקשר בקדושה. ואם אחד מהתנאים האלה חסר, אין הקדושה מתחזקת כראוי".

דהיינו שכיון שעם ישראל הוא העם הנבחר - שבו בחר הקב"ה שדרכו תגלה השכינה בארץ, וארץ ישראל היא הארץ הנבחרת - שבה בחר הקב"ה לגלות את שכינתו, לכן צריך את שני התנאים האלו (וכן את התנאי של מלכות בית דוד) בשביל שהקדושה תתחזק כראוי, כלומר שהשכינה תשרה בארץ.

וכך אנו מוצאים במקראות שמדגישים שוב ושוב את הענין הזה שהקב"ה נקרא אלוקיך ציון ושהקב"ה שוכן בציון, ונאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו והיתה לה' המלוכה, דהיינו שמלכות ה' תלויה בציון, משום שהקב"ה קשר את שמו במקום הזה שנקרא ציון, ודווקא ע"י שעם ישראל יהיו בארץ ישראל תגלה מלכות ה' בעולם ותשרה השכינה בארץ, וכפי שאנו מסיימים את ברכת אתה קדוש בימים נוראים "ותמלך אתה ה' לבדך כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך ככתוב בדברי קדשך ימלוך ה' לעולם אלוקיך ציון לדור ודור".

מעתה אנו מבינים היטב מדוע מוגדר בית המקדש בפסוק על כן עלמות אהבוך, ומדוע חייבים אומות העולם לחוג את חג הסוכות, משום שכאמור ענין בית המקדש וענין חג הסוכות, שהוא השראת השכינה, הוא תיקון גם לאומות העולם, שע"י שהשכינה שורה בישראל, בזה נתקן העולם ומגיע גם לאומות העולם ההשפעה של זה.

ומשום כך החמיר הקב"ה כ"כ באומות העולם שלא יעלו לארץ ישראל לחוג את חג הסוכות, משום שהעליה לחוג את חג הסוכות מבטאת את ההכרה של אומות העולם בכך שהקב"ה משרה את שכינתו על עם ישראל בארץ ישראל, וממילא אם הגויים מתנגדים לזה ואינם מכירים בתהליך הזה שהקב"ה מחזיר את שכינתו לציון ע"י עם ישראל, הרי הם מפריעים לדבר המרכזי בבריאה, ולכן אין להם זכות קיום.

מדברי חז"ל

בשביל שדורשה דורש כל הארצות עמה

"ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה", וכי אותה בלבד הוא דורש והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר "להמטיר על ארץ לא איש"; "להשביע שואה ומשוואה", ומה תלמוד לומר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, כביכול אין דורש אלא אותה ובשביל דרישה שדורשה, דורש כל הארצות עמה. כיוצא בו אתה אומר "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל", וכי ישראל בלבד הוא שומר והלא הוא שומר את הכל שנאמר "אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש", ומה תלמוד לומר שומר ישראל, כביכול שאינו שומר אלא ישראל ובשביל שמירה ששומרם, שומר את הכל עמהם. כיוצא בו אתה אומר "והיו עיני ולבי שם כל הימים", והלא כבר נאמר "עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ", ואומר "בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים", ומה תלמוד לומר והיו עיני ולבי שם כל הימים, כביכול אין עיני ולבי אלא שם. ספרי דברים פרשת עקב פיסקא מ.



כדי שיהא שמי מיוחד עליכם

"ואנוכי אמרתי איך אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה" (ירמיה ג). ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. מהו אשיתך, אמר הקדוש ברוך הוא משעה

שעמדתם בסיני וקבלתם את התורה וכתבתי שאני אוהב אתכם שנאמר (דברים ז) כי מאהבת ה' אתכם, ואחר שאהבתי אתכם היאך אני יכול לשנוא אתכם איך אשיתך בבני, ואין אשיתך אלא שגאה שגא' (בראשית ג) ואיבה אשית, (ירמיה ג).
ואתן לך ארץ חמדה. למה נקראת חמדה שבהמ"ק נתון בתוכה, הה"ד (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו. ד"א ארץ חמדה שחמדו לה כל המלכים, שבין העי ובין יריחו אינו אלא ג' מילין לזו מלך ולזו מלך. ד"א ארץ חמדה, רבנין אמרי ארץ שנחמדו לה אבות העולם, אברהם שנאמר (בראשית יב) לך לך מארצך יצחק "גור בארץ הזאת", יעקב "ונשאתני ממצרים". ולמה הם מתחמדים לה, אמר רשב"ל מפני שהם חיים תחלה לימות המשיח.

ומה נחלת צבי, למה הוא מושלה לצבי מה הצבי משאדם מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו כך בשעה שזכו ישראל אין ארץ ישראל מחזקת פירותיה. ד"א מה צבי זה קל לאכול, כך א"י פירותיה קלין לאכול. ורבנין אמרי מה צבי זה רגליו קלין יותר מכל בהמה ומן החיה, כך א"י ממחרת לבשל פירותיה יותר מכל הארצות.

וכל כך למה, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, כדי שיהא שמי מיוחד עליכם. שמות רבה (וילנא) פרשת משפטים פרשה לב.

מדברי רבותינו

ישראל בארץ ישראל כאדם הראשון בגן עדן

ואומר שעם היות כלל האנשים בני אדם המה, הנה האומה בפרט היא עיקר המין והמובחר שבו, עד שמפני זה נקראת אדם שנאמר (יחזקאל ל"ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי כו'.
ועתה ראה איך נדמה ענין האומה לענין אדם אביהם. אדם יצרו אלהים עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים, כן בהיות ישראל במצרים נבזים ושפלים הקים השם מעפר דל ונתן להם התורה שהיא נשמת חיים. ונטע הקדוש ברוך הוא גן בעדן מקדם, כן בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם בחר בארץ הקדושה ובפרט בירושלם הבנויה שהיתה כגן ה' וכנה אשר נטעה ימינו.

אדם לקחו האלהים וינחהו בג"ע כן לקח את ישראל מכור הברזל ממצרים, וינחם בגבול קדשו הארץ הקדושה, והיא ירושלם עיר הקדש, שתמיד עיני ה' אלהיך בה. בגן הצמיח השם כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, כן הצמיח בארץ הקדושה חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש כל עץ טוב למאכל. הצמיח בתוך הגן עץ החיים המותר לאדם, והמביאו לחיים נצחיים, ועץ הדעת טוב ורע שנאסר עליו. כן בארץ ישראל היה עץ החיים, והוא בית המקדש, התורה והנבואה, והיה גם כן שמה בקרב הכנעני העבודות זרות, שהיו עובדים תחת כל עץ רענן להוריד מהכחות העליונים טובות מדומות ומרה באחרונה.

נהר יוצא מהשגחת ה' להשקות את א"י בכל הטובות וההצלחות

נהר היה יוצא מעדן להשקות את הגן. כן נהר השפע היה יוצא מהשגחת השם להשקות את הגן שהוא ארץ ישראל בכל הטובות וההצלחות. אבל אמרו משם יפרד והיה לארבע ראשים דרשו רז"ל על ארבעה מלכויות. פישון בבל. גיחון מדי. חדקל יון. פרת ארץ רבה. ויהיה רומז שכמו שנהר השפע וההשגחה לטוב היה יוצא מעדן החכמה האלוקית להשקות את גנו ואת אדמתו הקדושה כן בהשפע ישראל משם יפרד המשפט ההשגחי והיה לארבע ראשים הממלכות שבאו עליה לכבשה ולהחריבה.

ויניחם בארץ ישראל לעבדה ולשמרה

וכמו שלקח ה' אלהים את האדם וינחהו בג"ע לעבדה ולשמרה. כן לקח את ישראל ויניחם בא"י לעבדה ולשמרה במצות עשה ומצות לא תעשה כפי משפט אלהי הארץ. וכמו שצוה ה' אלהים מכל עץ הגן אכול תאכל וגו' כן צוה הש"י שיאכלו מטוב הארץ אבל שלא יעבדו אלהים אחרים

שהוא עץ הדעת טוב ורע כי מות ימותו בגלות הזה בעה"ז ובעונש גהינם לעולם הבא.

אברבנאל בראשית פרק ג.



הקשר שיש לעם ישראל ולארץ

בתהלים (פז, ד) כתוב "הנה פלשת וצור עם כוש זה ילד שם. ולציון יאמר איש ואיש ילד בה" - רואים הבדל בהגדרה של ישיבת ארץ ישראל בין האומות לישראל. באומות הוזכר "ילד שם" שזה מורה שבמקרה נולדו שם, כי הלשון שם יכול ליפול על כל מקום שהוא, ויכלו להיוולד בכל מקום אחר, אבל בישראל כתוב "ילד בה" מיחד את המקום בה' הידיעה, כי הם קשורים לציון, וזה מראה על הקשר שיש לעם ישראל עם ארץ ישראל.

פרי גידולים מהגה"צ ר' גדליה אייזמן זצ"ל עמ' קמד.

ארץ ישראל מקור החיים

האלשיך הקדוש ביאר את הכתוב (דברים ח, ז) 'ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר' שהכוונה היא שבכל המקומות בעולם זרימת המים של הנהרות נובעות מחוץ לגבול ארצם מלבד ארץ ישראל שהם נובעים מתוכה - מהבקעה ומההר.

ויש להוסיף עוד, כי בזה מובן למה א"י מכונה 'ארץ החיים' (כמ"ש באבות דרבי נתן לד, י), ידוע שהסבא מקלם זצ"ל ביאר כי המושג 'חי' הונח על דבר שבא מעצמו ולא מאחר, ולכן השם יתברך שממנו הכל נקרא חי העולמים. ומטעם זה עני משול כמת, כי כל דבר שאין לו מעצמו אלא מקבל מאחר, חסר לו בחיות וזה גם המובן של 'שונא מתנות יחיה'. מעתה אפשר לומר מכיון שיש מעלה מיוחדת בא"י שהנביעה יוצאת ממנה לכן היא נקראת 'ארץ החיים'. וכן מוזכר בהלל 'אתהלך לפני ה' בארצות החיים' שהכוונה היא לא"י.

ואמר רבינו זצ"ל שראה הערה של אדם גדול, מדוע כתוב בפר' שביעית 'וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית' הלא אפשר היה לקנות דברי מאכל מחו"ל כמו בכל מקום שיש רעב. ותיירץ שהבקשה שלהם אינה מתייחסת שלא יהיה להם מה לאכול, אלא שיחסר להם הפירות המיוחדים במעלתם של גידולי ארץ ישראל.

שם עמ' קנא.

כי רצו עבדיך את אבניה

השורש לכל קיום הישוב והרחבתו

לכבוד יום הזכרון לפטירת רבינו הגר"א החל בחג הסוכות, אנו מביאים כאן רשימות מהגאון ר' ישעיה חשין זצ"ל (שהיה ראש המלמדים בת"ת עץ חיים. הרשימות התפרסמו בסוף ח"ב של ספרו דברי ישעיהו, בחלק 'רשימות וזכרונות'). המתאר, בתור צאצא של תלמידי הגר"א, את עלייתם של תלמידי הגר"א לארץ ישראל. וכך הוא כותב:

ראשית, צריכים כל בית ישראל לדעת שכל הענין הזה הוא אינו רק ענין של זמן העבר, לא רק לשם סיפורי דברים על מה שהיה בימים קדומים. צריכים לדעת שהאילן קיים ופורח רק על יסוד שורשו. השורש הגדול של הישוב עד כה ועד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, הוא תלמידי הגר"א ותלמידי הבעש"ט, שהם הם שיסדו והקימו את יסוד הישוב במסירות נפשם ומתוך סכנות נוראות. בזכות השורש הנשגב הזה תלוי כל קיום הישוב והרחבתו.

בכדי לדעת ולהבין לרוחם, התלהבותם, ומסירות נפשם של תלמידי הגר"א, והסתכנותם בנסיעה לאר"י משך שנה בסירות קטנות על מים רבים אדירים, וסבלותם בהתישבות הראשונה, בזמן של מחלות, מגפות ופרעות ר"ל, ולהבין לעקשנותם הגדולה בעבודה זו, צריכים קודם ללמוד הרבה את היסוד הרוחני שלהם, את "סערת אליהו" רבם הגר"א לקיבוץ גלויות וישוב ארה"ק, שזה היה יסוד היסודות שתלמידי מסרו את נפשם ובאו באש ובמים בכדי לקרב את הגאולה במצוות רבם.

שיירת שבעים נפש משקלוב לירושלים

השיירה הראשונה בשבעים נפש משקלוב, יבנה דרייזין, הגיעה לצפת ביום ח' אלול תקס"ט. מי יוכל לספר ומי יוכל לתאר את מסירות נפשם ומכ"ש את רוחם הסוערת "בסערת אליהו" רבינו הגר"א לשם קירוב הגאולה ע"י קץ המגולה. כי ראו ברוח קדשם כי הגיעה עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו.

אחר זמן קצר עברו חלק מהם להתיישב בירושלים. הראשון ר' הלל [ריבלין] משקלוב בעל קץ המגולה, ור' מנדיל משקלוב, ובנו ר' נתן נטע, ואדוני זקני ר' סעדיה, ור' ש"ז שפירא. בראש עבודת ההתיישבות בצפת היו ר' ישראל משקלוב בעל פאת השולחן, וא"ז ר' יצחק מחסלאוויץ, ובראש עבודת ההתיישבות בירושלים היו ר' הלל ור' מנדיל ור' סעדיה.

מי יוכל לספר את פרשת התלאות שסבלו המתיישבים הראשונים; מגפות ופרעות, חסרת מים, עוני ומחלות שונות. ומי יוכל לספר את גבורת רוחם ועקשנותם, להחזיק את הישוב שעמד בכל יום להתמוטט ולהתבטל ח"ו, לרגלי הצרות והתלאות, ורק בכח החזק והאדיר של אמונתם העמוקה במצוות רבם הגר"א וברכותיו, החזיקו מעמד בעקשנות שאין בכח איש לתאר ולספר.

אב אבי אבי, הגאון הצדיק ר' יצחק מחסלאביץ ז"ל המכונה ר' איצלה, מגדולי תלמידי הגר"א זצ"ל היה, ומראשוני העולים בשיירת העולים הראשונה של תלמידי הגר"א, שיירת "שבעים נפש", שעשתה נסיעה ארוכה ומסוכנת בים וביבשה במשך עשרה חודשים, ימים שלש מאות, ונחשול תלאות, ותקעה לה יתד עם בואה בעיר הקודש צפת בשנת תקס"ט.

לפני צאתו לדרך הארוכה להפליג לארץ, נסע תחילה לוואלוזין, להפרד מאת הגאון ר' חיים מוואלוזין, כשנודע לגאון הר"ח דבר בואו של ר' יצחק אליו, צוה על כל בני הישיבה לצאת להקביל את פניו של האורח הדגול.

מספר עובדות על התישבותם של תלמידי הגר"א בארה"ק, מביאים המוציאים לאור (חתניו של ר' ישעיה חשין) ממה ששמעו מפיו של ר' ישעיה:

"מעשה נורא ומופתי היה מספר ר' ישעיה. בימי המגפות הקשות ר"ל, שפרצו בירושלים בתקופת תלמידי הגר"א, היו נוהגים להוציא

את המשפחות אל מחוץ לעיר ע"י מקום קבר שמואל הנביא, ושכנו שם באהלים של מחצלאות עד יעבור זעם, ורק את ילדי התשב"ר ומלמדיהם השאירו בתוך העיר, כי חששו למה שאמרו רז"ל "ויצא מבת ציון כל הדרה" אלו תנוקות של בית רבן, והחזיקו אותם בחצר סגורה לשמור מפני התדבקות המחלה, שבעיקרה באה מתוך השכנים הערבים, שלא ידעו את דרכי השמירה והבריאות. פעם אחת באו הורי הילדים לפני תלמידי הגר"א ר' הלל ור' מנדל והתחננו לפנייהם להעביר גם את הילדים אל מחוץ לעיר. תלמידי הגר"א חששו מאד למלא בקשה זו, ויענו להורים הנבהלים לחכות עוד ימים אחדים. בלילה ההוא הלכו לכותל המערבי ויעשו שמה "שאלת חלום" מרבם הגר"א ז"ל ויקבלו תשובה: "חלילה להוציא את התשב"ר מהעיר, ובערב שבת בשעת הדלקת נרות שבת תפסק המגפה לגמרי". וכך נתקיים הדבר במלואו בסייעתא דשמיא.

מסירותם הגדולה של תלמידי הגר"א

ר' ישעיה היה מספר על מעשי גבורה של ר' משה חשין ז"ל (בנו של ר' יצחק מחסלוביץ), במקרים רבים של שמירה והגנה על חיי היהודים בימים ההם, נגד ההתנפלויות של הבדואים שהיו שכוחות בימים ההם. בהקשר לזה אנו מביאים כאן קטע מעניין מועתק מתוך כתב ידו של ר' ישעיה חשין, בו מדבר על מסירותם הגדולה של תלמידי הגר"א ביסוד הישוב, ברוח רבם והשפעתו, ובין השאר כותב בזו הלשון: "הוא הציל את הגאון בעל פאת השולחן בעיה"ק צפת (בעת התנפלות של הערבים), ופעם אחת באו שודדים והתחילו לשבור הדלת ולהרוג ולגזול את כל כסף הכולל, ומר אבי זקני הגאון ר' משה מחסלוביץ שבר את החלון והוציא את כל כסף הכולל. ועוד כמה סיפורי מעשיות את עמלו תמיד עם הערבים היה מתווך עמהם בכוחו וחכמתו ומחו, ורוח נדיבה".

ר' משה היה גר בזמן הראשון בעיר צפת. אחרי מספר שנים בא לירושלים לבקור, התאכסן אצל הגאון ר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א, הוא מצא חן בעיני ר' הלל על גדולתו בתורה בספרות ובעסקנות ציבורית. ר' הלל יעץ לו בהתעוררות מרובה שיתיישב בירושלים. ר' הלל היה ידוע לבעל רמזים נפלאים בשיטת הגר"א ור' משה אמר לו שיגיד לו איזה רמז על זה, ויאמר לו ר' הלל, כתוב: "וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל", "בטוב ירושלים" גימטריה "משה בן יצחק" [בעקבות כך הוא נתן לבנו את השם "שלום"].

"ר' יצחק (חשין, אביו של ר' ישעיה) היה אף הוא מבעלי השמירה של הגברדיא היהודית בימים ההם, והוא היה נשלח מטעם ועד הכולל לעיתים קרובות רכוב על סוס להעביר כספים מיפו לירושלים במטבעות זהב. פעם ברכבו מיפו לירושלים עם צרור הכסף רדפו אחריו שני בדויים, ר' יצחק זרק להם כמות גדולה של תפוחים ושקדים שהיו אצלו, הבדויים התעכבו לאסוף אותם והוא נמלט בין ההרים רוכב על הסוס ויבוא לירושלים שלם בגופו ובצרור הכסף.

הוא היה מהמייסדים והמתיישבים הראשונים של שכונת "אבן ישראל" ושכונת "בית יעקב". פעם אחת בליל גשם חזק נגרם שטפון גדול בבתי הקומה התחתונה של שכונת אבן ישראל, הוא ר' יצחק, ור' יוסף ריבלין ראש הבונים, ועוד מהשכנים, ירדו לתוך זרם המים בדירות הנמוכות והצילו את נפשם הדיירים, שם ר' יצחק הצטנן מאד ונחלה בדלקת הריאות ונפטר אחרי ימים אחדים, ומספידיו הזכירו את הדבר בהלויותו כקרבתו ההצלה ביסוד בנין ירושלים".

ר' מרדכי מנדלסון (בנו של ר' יצחק חשין ואחיו של ר' ישעיה) היה עשיר מופלג. השקיע סכומים עצומים בגאולת שטחי אדמה גדולים בארץ. בין יתר פעולותיו בשטח זה, השקיע סכום גדול בקניית האדמה הראשונה של המושבה רחובות והציל בזה את גוף היסוד של המושבה בראשית יסודה.